

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 137 2016

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg
Göteborg: Lisbeth Larsson
Köpenhamn: Johnny Kondrup
Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius
München: Annegret Heitmann
Oslo: Elisabeth Oxfeldt
Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin
Tartu: Daniel Sävborg
Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal
Zürich: Klaus Müller-Wille
Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)
Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Svenska Akademien, Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2017 och för recensioner 1 september 2017. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–36–0

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2017

trenger å være det. Derimot kan de blir dogmatiske, autoritære i forhold til teksten. Men de trenger ikke bli det heller. Alt dette tror jeg Löfgren har rett i.

Löfgrens alternativ til skeptiske tolkningsteorier er å løse spesifikke tolkningsproblemer ”piecemeal”, altså når de oppstår i konkrete sammenhenger (se 153, 156, 208, 232, 317, 326). Men avhandlingen gir ingen eksempler på slik problemløsning. Jeg opplever dette som et nytt eksempel på Löfgrens manglende vilje til å diskutere faktiske litteraturløsninger, gi seg i kast med konkrete eksempler. Dette står i kontrast til Cavells egen praksis. Hvorfor ikke vise hva Brooks gjør med en tekst, i detalj? Hvorfor ikke se på hva Cavell gjør med en tekst, eller en film, og bruke dette som en del av den teoretiske analysen? En slik fremgangsmåte ville være i pakt med dagligspråkfilosofiens forståelse av hvordan en løser filosofiske problemer.

Til slutt skriver Löfgren skriver at hun vil ”end on a note where theory and practice are given the chance to acknowledge one another” (351). Men gitt at hun ikke selv har vist noen interesse for å analysere konkrete lesninger, er det ikke klart for meg hva Löfgren egentlig vil at vi skal gjøre. Hva mener hun med ”praksis”? Hvordan skal vi forstå ”teori” etter denne avhandlingens sterke avvisning av all tolkningsteori? Men dette er spørsmål Löfgren kan ta opp i sitt neste arbeid. For det er åpenbart at hun kommer til å skrive mer. Ingeborg Löfgren har et stort litteraturvitenskapelig talent. Hun kommer til å vise igjen på fagfeltet vårt i årene som kommer.

Toril Moi

Daniel Pedersen, *Tårnarnas poetik. Nelly Sachs tidiga författarskap fram till och med* In den Wohnungen des Todes. Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet. Stockholm 2016.

Intensjonen med Daniel Pedersens studie har vært å dekke et kunnskapshull i forskningen på Sachs sitt forfatterskap (278), og avhandlingen undersøker altså Sachs' tidlige forfatterskap fra ungdommen frem til og med debutsamlingen *In den Wohnungen des Todes* (1947). Dette innebærer at avhandlingen suksessivt følger forfatterskapet fra Sachs som ung, følsom, kulturelt dannet og materielt privilegert kvinne i Tyskland begynner å skrive fortellinger, legender og dikt på 20-tallet, gjennom trettitallet, som historisk, og for Sachs personlig, som var jødisk, preges av Hitlers maktovertagelse, og

av den stadig mer prekære situasjonen for jødene, og for Sachs, både ideologisk og kulturelt, både praktisk-materielt og eksistensielt, frem til Sachs og moren flykter med et av de siste passasjerflyene som gikk fra flyplassen Tempelhof i Berlin i mai 1940. Denne flukten bringer Sachs i et livslangt eksil i Stockholm, noe som for henne innebar gradvis kunnskap om utryddelsen av jødene, og også språklig, praktisk, kulturell og ikke minst litterær reorientering og forvandling, som altså kommer til uttrykk i debuten i 1947.

Når Daniel Pedersen med sin avhandling har gjort en studie i denne tidlige delen av forfatterskapet, innebærer det at han har hatt å gjøre med et litterært materiale som i stor grad ikke finnes i utgivelser. Forutsetningen for studien har i så måte vært at Pedersen har søkt i arkivene der Sachs sitt etterlate materiale befinner seg, for å beskrive materialets omfang og for å studere det i lys av avhandlingens problemstillinger. Avhandlingens problemstilling er todelt: 1) hvor omfattende er Sachs sitt upubliserte tekstkorpus fra tiden i Tyskland? og 2) hvordan ser Sachs sin litterære bane ut fra 1920-tallets begynnelse frem til og med debuten i 1947?

Avhandlingens innledning presenterer Nelly Sachs sitt forfatterskap, materiale for analyse i avhandlingen, samt avhandlingens posisjon i forhold til annen, relevant Sachs-forskning. Innledningen gjør videre rede for avhandlingens hypotese og problemstillinger, samt teoretisk inspirasjon. Avhandlingen har tre hovedkapitler som utgjør kjernen i avhandlingen, og her analyseres tekster og dikt fra ulike faser i Sachs sitt tidlige forfatterskap. Sluttdiskusjonen sammenfatter avhandlingens viktigste funn og refleksjoner, og peker også mot videre forskning.

Doktoranden gjør rede for arbeidet i arkivene, og også for utfordringene med å samle og sammenstille Sachs sitt upubliserte forfatterskap. Selv om deler av dette er kjent og publisert, er store deler det ikke. Doktoranden har systematisert materialet gjennom tematiske ”cluster”, som gjorde det mulig for ham å se på dominerende tematiske strukturer i forfatterskapet. Dette arbeidet, som altså inkluderer utvalg og avgrensning av materiale for avhandlingens analyser, har vært styrt av intensjonen om å frembringe et bilde av et ”poetisk univers”, der ”tårnernes poetikk” blir det samlende analytiske grepet for avhandlingens tolkningsarbeid.

Tårnene fungerer på et nivå som et konkret lyrisk bilde som manifesterer lidelse, smerte, utsatthet,

stillhet og språkløshet. Tårenes poetikk betegner imidlertid også en "lyrisk logikk" i Sachs sitt forfatterskap, der sammenfletningen av tårer, stillhet, tap, mørke, natt og død utgjør et lyrisk univers. Denne tårenes poetikk utgjør, ifølge avhandlingen, "en kontinuerlig og ubrutt, men ikke uforanderlig linje i forfatterskapet". For i det tidsspennet avhandlingen undersøker (det dreier seg om en litterær utvikling over 26 år), forandrer tårenes betydning seg dramatisk, argumenteres det, fra de helt tidlige tekstene på 1920-tallet til debutsamlingen, som mer konkret innebærer at tårene, slik doktoranden beskriver det, endrer betydning fra det en-somme barnets tårer (som i romantisk ånd uttrykker en følelse som rettes utover) til de tårene som er felles for utryddelsens tause ofre (som snarere er en bevegelse innover, på grunn av verdens fullstendige katastrofe og "gjennomsmertning" som ikke kan prosesseres eller uttrykkes). Med andre ord beholder Sachs tårene som et sentralt og menings-samlende poetisk bilde, men tårenes betydnings-krets endrer seg. Flere steder i avhandlingen pekes det også i retning av Sachs senere forfatterskap, og mot at en avhandling av større omfang hadde kunnet inkludere alle forfatterskapets tekster, i lesningen av tårenes poetikk.

De tre hovedkapitlene i avhandlingen tar som nevnt for seg tre faser i det tidlige forfatterskapet, og er således disponert kronologisk. Det første kapitlet, "Tårarnas ursprung", som er det korteste, på 33 sider, tar for seg Sachs sin tidlige prosa og lyrikk fra 1921–29, altså fra Sachs var mellom 30 og 38 år. Kapitlet handler om Sachs sin aller tidligste diktning i tradisjonen fra den tyske romantikken, og det legger særlig vekt på sonettene, som inngår i det første sammenholdte diktverket til Sachs.

Det andre kapitlet, som teller 96 sider, heter "Dödens och avskedens tårar" og tar for seg Sachs som forfatter fra 1930–1942, altså frem til Sachs var 51 år, og alt hadde levd to år i eksil i Stockholm. Kapitlet omhandler de diktene som faktisk ble publisert på 30-tallet, og hvordan Sachs fremstod som dikter i og med disse diktene, også i forhold til hennes samtidige diktere. Kapitlet drøfter også hvordan Sachs forsøker å etablere seg som forfatter i Sverige i de første årene i eksil, når hun skriver videre, men først uten at eksilet eller flukten får gjennomslag i lyrikken. Eksilet innebærer imidlertid at Sachs orienterer seg i et nytt litterært landskap, språklig, men også fordi den samtidige modernismen hun møter i Sveige, ikke minst hos Erik Lindegren, representerer en for henne helt annen

litterær innstilling, som også frigjør nye muligheter i hennes eget forfatterskap.

Det tredje kapitlet heter "Offrens tysta tårar", og teller 102 sider, tar for seg Sachs litterære bane resten av krigen og frem mot debuten i 1947, når Sachs er 56 år gammel. Kapitlet tar for seg forarbeidene til debutsamlingen, og ikke minst selve debuten. Det legger vekt på endringen i den litterære praksisen i diktene. Kunnskapen om "förintelsen" fører til en slags lyrisk kollaps for Sachs, der tidligere lyriske strategier ikke lenger fungerer. I dette kapitlet argumenteres det for at det poetiske bildet av "tåren" fortsetter å være der, men tårens referanser flytter seg, og uttrykket forandres. Diktene skildrer ikke lengre (i romantisk ånd) indre, sjelelige tilstander; Sachs oversetter i stedet den akutte verden, og skaper et lyrisk univers, der den historiske katastrofen kommer til uttrykk på Sachs sitt særegne vis, ikke minst gjennom å skape lyriske stemmer for förintelsens ofre.

Hvordan går Pedersen så frem i sin lesning av kontinuitet og forandring i Sachs sitt tidlige forfatterskap? Han omtaler selv diktanalysene som nærlesninger, der hensikten er å fiksere den spesifikke lyriske verden som Sachs gir uttrykk for. Dette skjer mer konkret ved at han gjennom avhandlingen pendler mellom å nærlese enkeltdigt og å utvikle tolkningen av en overgripende tematikk i forfatterskapet med vekt på *sammenhenger* og *endringer* i denne tematikken. Lesingene tar form ved å følge skapelsen av lyrisk mening fra enkelte lyriske bilder, ord, metaforer, som veves sammen til billedkomplekser. Dette er billedkomplekser som typisk sammenfører det mimetiske med det symbolske, eller noe materielt med noe immaterielt, slik at det også bygges, ifølge avhandlingen, mer abstrakte strukturer som i sum danner et spesifikt "lyrisk univers". Avhandlingens interesse for endringer og kontinuitet i forfatterskapet gjør at dette lyriske universet er i stadig utvikling og bevegelse, og det er nettopp den bevegelsen Pedersen følger analytisk.

Den analytiske praksisen i avhandlingen kan beskrives som grunnleggende hermeneutisk: Enkeltdigt leses som deler av et helhetlig lyrisk univers, samtidig som dette universet endres gjennom enkeltdigt som forskyver betydningen i de bildene og tematiske kompleksene som stadig er tilstede i Sachs sin diktning, og da fremfor alt altså tåren, som bilde og som tematisk kompleks.

Avhandlingens interesse for å søke etter hel-skapende og meningsbærende strukturer i et for-

fatterskaps ulike tekster, er inspirert av den tematiske kritikken, med Jean Starobinski og Jean-Pierre Richard som sentrale navn. Den grunnleggende tanken i den tematiske kritikken er at et forfatterskap som helhet kan leses som ett kontinuum. Fra Richard har kandidaten hentet termen "lyrisk univers", som i møtet med Sachs sitt forfatterskap altså dreier seg om et lyrisk univers der tårens komplekse meningspotensiale og eksistensielle dyp har kraft til å holde sammen et lyrisk univers, som viser frem poetens indre, imaginære erfaring av verden.

Avhandlingen skiller seg fra annen forskning på Sachs sitt forfatterskap først og fremst ved å kartlegge omfanget av og inngående lese Sachs sitt tidlige upubliserte forfatterskap. Slik sett kan avhandlingen godt leses innenfor tradisjonen til litterære studier som tar for seg "Frühwerk" (i germanistikken), og "early writings" i den anglo-amerikanske litteraturvitenskapen. I den toneangivende Sachs-forskningen nevnes Sachs sitt tidlige, upubliserte verk i liten eller ingen grad, og av den grunn, som det heter innledningsvis, har også avhandlingens forskningsdialog blitt sparsom, fordi avhandlingen altså analyserer en mengde tekster som før ikke er kommentert.

Avhandlingen konkluderer med at kontinuiteten i forfatterskapet er større enn hva som hittil har vært kjent, eller hevdet, siden Sachs og mange av Sachs sine lesere etter henne, har hevdet er det er et markant brudd mellom de tidlige, upubliserte tekstene og de publiserte, fra og med debuten i 1947. Sachs sin tidlige fascinasjon for ulike nyanser av og former for forsvinning og død, påvirket av fin-de-siècle-stemming som hun var, blir her snarere forstått som en slags forberedelse til de motivene som ble forsterket og utviklet når hun begynte å skrive om utryddelsens ofre. Og nettopp den kontinuiteten er det denne avhandlingen mener å lese frem.

Når jeg nå har forsøkt å sammenfatte denne avhandlingen, vil jeg gjerne legge til at denne avhandlingen er en berikelse for nordiske poesi-forskere, men også for nordiske poesi-lesere også utenfor akademia. Med hermeneutisk autoritet, store boklige kunnskaper og finstilt følsomhet for det lyriske uttrykket, og for lyrikkens menneskelige, historiske og metafysiske dimensjoner, har Pedersen gått i gang med og gjennomført en innstendig, søkende og meningsskapende lesning av Nelly Sachs sitt tidlige forfatterskap. Og nettopp forfatterskapet som konsept og som analytisk grep er det jeg først vil gripe fatt i. Forfatterskapet er et helt sen-

tralt begrep i avhandlingen, og legger forutsetninger for studien og fungerer som et analytisk grep gjennom avhandlingen.

Nå har jo litteraturvitenskapen i de siste tiårene vært gjennom en markant bortvending fra "forfatterskapet" som helhetlig størrelse med relevans for tekstlesingen. Jeg tenker særlig på den kritikken mot "forfatterskapet" som har kommet fra litteraturteoretisk hold, særlig fra 1960-tallet og fremover, og for å bli mer konkret med et eksempel, så er det nærliggende å tenke Roland Barthes som i sin poststrukturalistiske periode i artikler som "La mort de l'auteur" (1967) og i "De l'oeuvre au texte" (1971) eksplisitt kritiserte det enhetlige, meningsstabile verket som relevant kategori for litteraturvitenskapen til fordel for teksten, teksten som utspiller seg som radikal hendelse i lesningen.

For Barthes er forestillingen om verket nært knyttet til ideen om at det har en entydig opprinnelse i forfatteren, som da forstås som fader til og eier av meningen i sitt verk. Forfatteren blir følgelig stående som en enhetlig, monologisk størrelse, og verket forstås som tegn som har ett innhold, som kan avdekkes gjennom filologi eller fortolkning. Teksten derimot, skriver Barthes, er en flerfoldig uttrykkproduksjon, en seriell bevegelse av avkoblinger, kryssninger og variasjoner som er "radikalt symboliserende". Teksten er en vev av stemmer, referanser, ekkoer fra tidligere og samtidige språk, og av sitater "uten anførselstegn", som han skriver, der noen er kjente, mens andre er ukjente og anonyme, og alle side tekstsporene er kombinert på en enestående måte. Nå kan en jo være kritisk til Barthes sin radikale hypostasering av den frie skriften, som setter seg ut over alle regler, ordninger, referanser, men likevel se det at forfatterbegrepet, "Autorschaft" går tilbake til Sturm und Drang og genestetikken på slutten av 1800-tallet, der forfatteren langt på vei ble forstått som "Originalgenie" med selvstendig råderett over sitt skaperverk.

Når Pedersen i sin avhandling velger forfatterskapet som analytisk kategori for tolkningen av Sachs sine tekster, kan jeg ikke se at han reflekterer over dette valget, og heller ikke over at dette valget også har sine historiske forutsetninger, som har blitt kritisert teoretisk, med omfattende konsekvenser for tekstanalysen i litteraturvitenskapen. Det gjør at "forfatterskap" i denne avhandlingen langt på vei fremstår som en gitt, uproblematisk og ureflektert størrelse. Dette har konsekvenser inn i lesningene av Sachs sine dikt. På side 13 heter det at Sachs helt fra begynnelsen har en følsomhet over-

for visse detaljer i omverden og dens eksistensielle grunn: "Som att poeten uten att kunna förklara det drogs til en viss lyrisk tematik som flätas samman: tårar, tystnad, förlust, mörker, natt och död." Her synes Pedersen å mene at Sachs som forfatter *ikke* har oversikt over hva hun gjør når hun dikter, hun kan ikke forklare det, men det er noe i henne selv, i hennes liv, som gjør at hun dikter på den måten hun gjør, og fletter sammen tematikker slik hun gjør. Noen steder heter det også at Sachs sin diktning var en bearbeidelse av trauma (45), og at skriveingen var et slags terapeutisk arbeid, og som uttrykk av "känsløkomplex" (72), og at det er et tvingende uttrykksbehov som fremtrer i diktene (153). Pedersen synes altså å mene at det er førrefleksive eller ubevisste emosjonelle sjikt i Sachs som aktiveres når hun dikter. I avhandlingen synes Pedersen også å mene at Sachs har kontroll, intensjoner og holdninger som *også* er virksomme når hun dikter. Han skriver for eksempel om hvordan Sachs sitt syn på relasjonen mellom verden og språk (26) eller "syn på relasjonen mellom liv og død" (78) kommer til uttrykk i hennes diktning, også med referanse til hvordan Sachs kommenterer sin diktning i brev og kommentarer (20), som om hun altså har intensjoner og holdninger som hun har oversikt over og kan formulere og nærmest meddele i diktningen.

Jeg peker her på noen eksempler på at det for meg synes å være en uavklart spenning i avhandlingen, en spenning mellom at Pedersen på den ene siden synes å mene at Sachs ikke har oversikt over eller kontroll over hva hun gjør når hun dikter, og på den andre siden: at hun har syn, holdninger, og strategisk vilje når hun skriver. Det kan altså se ut til at avhandlingen veksler mellom ulike forfatterkonsepter, mellom ulike forestillinger om hvem forfatteren er når hun skriver, og hvilke kognitive og psykiske nivåer som aktiveres i skriveingen.

Jeg vil gå til et annet aspekt av forfatterskapsforståelsen i avhandlingen, nemlig til fremstillingen av de ulike fasene og altså utviklingen i forfatterskapet. Jeg mener at det er en tendens til at Pedersen som leser er mer distansert analytisk i forhold til den første delen av det tidlige, upubliserte forfatterskapet enn når han skriver om Sachs sin debutsamling, der han i større grad lever seg mer inn i, og er nærmere diktene. I den siste delen av avhandlingen blir selve diskursen mer ekspressiv og nesten lyrisk stemt. Når han skriver om Sachs sin tidlige legende om Merlin, fremstår Pedersen som skeptisk distansert når han skriver om hvordan Sa-

chs dramatiserer eget kjærighetstap. Her heter det for eksempel at "Viljan av att frikoppla kärlek och förälskelse från kroppsliga manifestationer, ytterst samlaget och fortplantningen, verkar vara en strategi för att förädla människans känslor bortom det erotiska begäret. [...] Ett ytterligare uttryck för en dualism." (61) Diskursen er analytisk, men i ordvalg og holdning i tolkningen markeres det her en distanse til Sachs sin bruk av legenden. Den samme skeptiske distansen kommer til uttrykk når Pedersen leser ytringer i Sachs brev i denne tidlige perioden (67): "Att denna olyckliga ungdomskärlek är ursprunget till hennes verk är en uppfattning hon behåller." Dette tolkes som en romantisk påvirket selvdramatisering. Og det er særlig de romantiske trekkene hos Sachs som Pedersen markerer avstand til. Her opererer Pedersen enkelte ganger (for eksempel 237) med en nokså forenklet, reduksjonistisk forståelse av romantikken, nærmest i tråd med den allmenne forståelsen av "romantisk" som virkelighetsfern, svermerisk, svulmende.

Når det så handler om Sachs på 1930-tallet, og i eksil i Stockholm, da skjer det noe med fremstillingen. Her markeres det på en helt annen måte enn i lesningen av den "romantiske" diktningen til Sachs en nærhet til og innlevelse i hennes traumatiske opplevelser, og i hennes ytringer om de opplevelsene, som når hun ble innkalt til forhør hos Gestapo og nummerlappen hun har fått blir uleselig på grunn av hennes håndsvette (138). Når det handler om de første diktene Sachs skrev i eksil, heter det at det "är som att det stockas i strupen på poeten och uttrycket blir nästan desperat. Natur blandas med tårar och mellan raderna tycks ett tvingande uttrykksbehov framträda" (153). Og når Pedersen skriver om det andre diktet i "Grabschriften in die Luft geschrieben", altså i debuten, kommenterer han at "Ingenting av den tidigare romantiseringen av döda barns inträde i ett himmelrike bortom finns kvar" (208) – med en sånn kraft og innstendighet at det er nærliggende å lure på om han vil redde Sachs fra romantikken. Er det slik at hun her endelig er framme, i det virkelige forfatterskapet? For å sette det på spissen, skjer det, etter min mening, en bevegelse i fremstillingen, fra logos, altså en distansert analyse, til patos, altså innlevende nærhet. Jeg vil understreke at jeg ikke er kritisk til Pedersens patos, og jeg mener heller ikke at det er snakk om patos i negativ forstand. Jeg er mer spørrende til hvorfor han markerer avstand til Sachs tidlige diktning, og jeg skulle gjerne sett at han hadde skrevet frem og var eksplisitt om hva som står på

spill her, i lesningen av Sachs sin utvikling fra tradisjonell, bunden lyrikk til hennes modernistiske, frie lyriske form og uttrykk.

Jeg vil gjerne dreie fokus mot teoriens plass i avhandlingen. I innledningen nevnes Jean-Pierre Richard og Jean Starobinski, gjerne omtalt som "Geneve-skolen", eller som "den tematiske kritikken". De nevnes altså innledningsvis, men aldri eksplisitt senere i avhandlingen. Her heter det at Pedersen har blitt inspirert av Richard i bruken av termen "lyrisk univers" gjennom avhandlingen, for å sammenholde den tematiske, lyriske billedverden som fremkommer hos Sachs. For meg virker det som dette er teori som selv i stor grad er utvunnet av lesninger, for eksempel av Mallarmé, som treffer avhandlingens hypotese om en helhetlig "poetikk" hos Sachs på en presis måte. Og jeg har stor sans for at Richard og den tematiske kritikken hentes frem; den har langt på vei vært oversatt i den nordiske litteraturvitenskapen. Jeg tror likevel at det dreier seg om noe mer enn "inspirasjon", for flere analytiske begrep i avhandlingen er hentet fra Richard. Jeg mener ikke at Pedersen på noen utilbørlig måte har underspilt påvirkningen fra Richard, men jeg synes at han med fordel kunne gjort sitt eget analytiske grep tydeligere og mer presist om han hadde brettet ut og klargjort at begrepet om "struktur" for eksempel er påvirket av Richard, slik han skriver om det i innledningskapitlet til boken *L'univers imaginaire de Mallarmé* (1961). Når det ikke presiseres hvilket struktur-begrep som anvendes, kan man som leser få inntrykk av at begrepet "struktur" er inkonsistent med å lese Sachs dikt som et følelsesuttrykk. Men i Richards, og Pedersens, bruk av struktur-begrepet er jo ikke dette inkonsistent.

Mange vil nok mene at teorien kan ha fått en for sterk posisjon i litteraturfaget fordi den gir en totaliserende og egentlig lukkende ramme for tolkning, slik at det mest av alt er teorien som trumfes gjennom i tolkningen, mer enn at den litterære tekstens særegne estetiske og semantiske potensiale får tre frem i tolkningen. Samtidig vil mange mene at en nennsom bruk av litteraturteori kan utdype, profilere og skape konsistens i en tolkning, og også åpne den umiddelbare tolkningen mot nye sammenhenger og spørsmål, og dermed også være med på å drive frem videre lesning.

Pedersens avhandling oppfatter jeg som usedvanlig sparsommelig når det gjelder bruk av teori. På mange måter er det modig: Han er tett på diktene, og leser grundig og detaljert, uten å hente

autoritet eller perspektiver i litteraturteori. Men jeg skulle gjerne fått vite hvorfor og hvordan han planla en avhandling med så lite eksplisitt bruk av teori. Var ikke teori nødvendig for å lese og skrive om Sachs sitt tidlige forfatterskap, eller er det relative fraværet av teori i avhandlingen et slags statement, en faglig og anti-teoretisk posisjonering?

Jeg vil ikke legge skjul på at jeg i avhandlingen kunne ha tenkt meg en bredere drøftelse av og tydeligere forsvar for avhandlingens sterke innstilling på forfatterskapet som analytisk kategori. Det kunne ha utfordret og skjerpet hypotesen, men også styrket argumentasjonen i avhandlingen som helhet. Jeg mener også at doktoranden med fordel kunne reflektert mer over eget ståsted og egen hermeneutisk praksis og fremstilling i avhandlingen. Det er aldri lett å se egen praksis og optikk utenfra, men samtidig er grensdragningen og dynamikken mellom tekst og leser grunnleggende i litteraturvitenskapens utforskning av den litterære tekstens semantiske og estetiske potensiale.

Jeg tror det ville ha styrket avhandlingen om argumentet om tårenes poetikk hadde vært gjennomført med en større oppmerksomhet mot andre, mulige linjer i forfatterskapet, altså med tydeligere refleksjon over de skapende, poetiske kreftene som en lesning av tårenes tematikk *ikke* fanger opp. Med dette mener jeg også at kandidaten kunne ha reflektert mer over sin egen lesepraksis og over egen tolkningsdiskurs: over lesingens muligheter og begrensninger, over lesingens makt til å skape og appropriere mening i tekster. Spenninger mellom ulike tolkningsperspektiv og -posisjoner kunne også med fordel vært diskutert.

Avhandlingen har overbevist meg om at Daniel Pedersen treffer noe spesifikt sachs-sk gjennom sine tolkninger. Avhandlingen fremstår for meg som en autoritativ, inntrengende og hermeneutisk rik studie i Nelly Sachs tidlige forfatterskap. Jeg har latt meg imponere av at Pedersen, som en av stadig færre, har kastet seg inn i et stort forfatterskapsstudium av den første delen av Sachs sitt forfatterskap. Jeg er også imponert og også berørt av hvordan Pedersen behersker og har detaljoversikt over det rike primærmaterialet, og av Sachs forfatterskap ut over det som avhandlingen faktisk tar for seg. Doktoranden har gjort et stort arbeid i arkiv, som må ha krevd at han lært seg ferdigheter knyttet til arkivarbeid, han har hentet frem ukjent materiale, systematisert, dannet seg et helhetlig overblikk, og valgt ut på en gjennomtenkt måte, som han også

redegjør godt for i avhandlingen. Han har arbeidet med og analysert disse diktene, og diktene i debutsamlingen, og har med tydelighet og rimelighet gjennomført et argument for at tårenes tema både kontinuerer og forandrer seg i løpet av de første 26 årene av Sachs sitt forfatterskap. Avhandlingen beriker i så måte Sachs-forskningen ved at den er den første i sitt slag, som altså tar for seg omfanget av og foretar en gjennomgående lesning av Sachs sitt tidlige forfatterskap. Jeg vil også understreke at det i dag, når det er en tydelig positivistisk tendens også i de humanistiske fagene, og hvor kravene til evidens synes å gjøre forskningen litt trang og smålåten, så er det befriende å lese en avhandling skrevet av en forsker som har et tydelig prosjekt, og faktisk noe vesentlig på hjertet, og som kan sette kraft bak sitt bærende argument.

Om det å lese avhandlingen, og følge dens utstrakte argument om kontinuiteten og endringen i Sachs tidlige forfatterskap, det gir også en rik anledning til å lese og følge de kreative, prosessuelle og langsomme, og noen ganger plutselige endringsmomentene i Sachs sine dikt. Det gir mye til den leseren som vil lese henne, og søker å forstå, ikke bare hva slags dikt dette er, men også hva det vil si å dikte. Avhandlingen oppviser et inntrengende forsøk på å forstå, på å følge diktene, litterært, men også historisk, biografisk og eksistensielt, og følge dem lenge, i en menneskelig forståelse av at dette er dikt skrevet i krise, dikt skrevet for å redde. I en tid hvor det å lese sakte, grundig og igjen og på ny på mange måter står under press, både i utdannelsen og i kulturen (kanskje også i litteraturvitenskapen noen ganger?), så fremstår Daniel Pedersens evne til å stå i diktene, lenge, og undersøkende, også som et forsvar for poesien som et særegent og dypt menneskelig uttrykk. Dét takker jeg Daniel Pedersen for.

Ingrid Nielsen

Neal Ashley Conrad Thing, *I dialog med Proust. Den danske Proustreception gjennom hundrede år*. Multivers Academic. København 2015.

Først skal jeg presentere avhandlingens problemstilling og sentrale teser. Tittelen: *I dialog med Proust* kommer jeg straks tilbake til; undertittelen: *Den danske Proustreception gjennom hundrede år* gir en indikasjon på hva som er avhandlingens formål og materiale. Som bok er den stor og tykk: 502 sider

inkludert resepsjonsliste, litteraturliste, personregister og 880 noter, mange av dem meget lange og detaljerte.

Den første Proust-leseren som siteres, i forordets første avsnitt (15), er nordmannen Gunnar Høst, som frem til slutten av 1960-tallet var do-sent i fransk litteratur ved Universitetet i Oslo. Han siteres på noe klokt han sa om verket som skaper sin egen ettertid, i en artikkel i *Edda* i 1930. Dermed er dynamikken mellom verket og verkets resepsjon antydnet allerede i åpningen, på terskelen til den omfattende undersøkelsen som skal følge.

Avhandlingens hovedtekst faller i tre deler: Etter forordet kommer det først en introduksjon (ca. 80 sider), som blant annet omfatter en avdeling om teori og metode, deretter et midtparti (ca. 250 sider), som inneholder selve det historiske og analytiske arbeidet, og til slutt en oppsummering og konklusjon (ca. 20 sider). Etter hovedteksten kommer det et appendiks (ca. 40 sider) som blant annet inneholder noen nedslag i den skandinaviske resepsjonen utenom Danmark, det vil si Proust-resepsjonen i Sverige og Norge.

Når Neal Ashley Conrad Thing (heretter respondenten) sier at han er "I dialog med Proust", mener han både at han taler med Proust i den forstand at Proust gjennom sin roman henvender seg til ham, og han svarer på Prousts henvendelse, og at han selv stiller spørsmål som Proust svarer på. Slik forstår jeg iallfall "dialog" her, altså ganske bokstavelig, selv om dialog er en figur for lesning. Men tittelen inneholder mer: Dialogen med Proust foregår gjennom den danske resepsjonen av Prousts verk, det vil si: Respondenten leser hva andre danske Proust-lesere har sagt og formidler dette videre til Proust. Her er også "Proust" en figur, naturligvis, en metafor eller snarere en metonymi (årsak for virkning) for respondentens lesning av Proust. I sin formidling til denne "Proust" hender det også at han trer inn i dialog med de andre leserne, det vil si de andres "Proust": Han fortolker, kommenterer og evaluerer. Ikke hver gang, men ofte. Dermed blir dialogen med Proust også en dialog om Proust.

Første bind av *À la recherche du temps perdu* kom ut i Paris i 1913. I Danmark var man tidlig ute med å lese Proust – første innføring i resepsjonslisten er fra 1920 – og danske litterære skribenter, litteraturvitere og forfattere har fortsatt, ganske kontinuerlig, med denne lesningen frem til i dag, altså en aktivitet som går over nesten hundre år. Slik blir dialogen med Proust dokumentert, registrert